

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ПОЛІТИКА ВІДТВОРЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ
ВІЙНИ. THE POLICY OF RECOVERY THE ECONOMY OF UKRAINE
AFTER THE WAR.»**

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки,
Спеціальність – 051 Економіка

Виконав: студент 4-го року навчання,
Ліпінський Савелій Вікторович.

Керівник: Бажал Ю. М., професор, доктор
економічних наук.

Рецензент: _____

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою
_____

Секретар ЕК _____

« ___ » _____ 2023 р.

Київ - 2023

ЗМІСТ

ЗМІСТ	1
ВСТУП.....	3
ОСНОВНА ЧАСТИНА.....	9
РОЗДІЛ I (ТЕОРЕТИЧНИЙ).....	9
1.1. Аналіз економічних наслідків війни та їх вплив на відновлення економіки. 9	
1.2. Взаємозв'язок теорії циклів М. Кондратьєва з війнами та повоєнним відновленням.	13
1.3. Історичний досвід країн, які отримали допомогу за "План Маршала". ...	17
РОЗДІЛ II (АНАЛІТИЧНИЙ)	22
2.1. Оцінка економічного стану України	22
2.2. Інновації як джерело відтворення економіки України після війни	30
2.3. Державна політика для забезпечення легкого відтворення економіки	37
2.4. Іноземні джерела відтворення економіки України.....	43
РОЗДІЛ III (РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ)	47
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми

Актуальність теми пов'язана з тим, що зараз Україна знаходиться у активній фазі бойових дій, які тривають з 2014 року, проте набули набагато більшого масштабу після 24 лютого 2022 року.

Рано чи пізно, з історичного досвіду, війна між країнами закінчується, проте передбачити майбутні масштаби та наслідки цієї війни наразі майже неможливо. Проте вже зараз треба думати про шляхи повоєнного відновлення як економіки, так і України в цілому. Адже були завдані багатомільярдні збитки та ми великі людські втрати.

Разом із невідновленням економіки і штучним стримуванням курсу валют нас чекають дуже складні часи: падіння життєвого рівня населення, економічна нестабільність та фінансова залежність від інших країн.

Саме тому дослідження буде базуватись на історичному досвіді та економічних циклах. Що дозволить максимально чітко спрогнозувати можливі сценарії розвитку подій, визначивши приблизний період відновлення та можливий стан економіки України одразу після перемоги у цій війні.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження є економіка України після війни. Дослідження спрямоване на вивчення процесу відновлення та розвитку економіки країни після періоду воєнного конфлікту. Об'єктом аналізу є економічні показники, політичні рішення, фінансові механізми, інноваційна діяльність, соціальні аспекти та інші фактори, які впливають на процес відтворення економіки України після війни. Дослідження також може включати порівняльний аналіз інших країн, що пережили

подібний досвід, з метою виявлення передових практик та визначення найбільш ефективних стратегій відновлення економіки після війни.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є політика відтворення економіки України після війни. Дослідження спрямоване на аналіз та оцінку різних аспектів економічного відновлення після конфлікту або війни, зокрема застосування різних політичних, фінансових, інноваційних та соціальних інструментів. Предмет дослідження також включає вивчення історичного досвіду країн, які успішно відновили свою економіку після війни, а також аналіз наслідків та впливу економічних циклів, інноваційної революції та репараційних платежів на процес відтворення економіки України.

Мета дослідження

Мета дослідження полягає в аналізі політики відтворення економіки України після війни з метою розробки рекомендацій для ефективного відновлення та сталого розвитку економіки країни. Дослідження спрямоване на вивчення історичного досвіду відновлення країн після війни, особливо у контексті "Плану Маршала", а також на аналіз економічних та політичних наслідків для російської федерації та країн, що виплачують репарації або перебувають під санкціями. Крім того, метою є дослідження впливу економічних циклів та інноваційної революції, зокрема розвитку військово-промислового комплексу, на процес відтворення економіки. В результаті дослідження мають бути сформульовані рекомендації для політики відтворення економіки України після війни, зокрема щодо фінансової підтримки,

інноваційного розвитку, соціально-економічної справедливості та залучення іноземних інвестицій.

Завдання дослідження

Основними завданнями дослідження є:

- Дослідження історичного досвіду відновлення країн після Першої та Другої світової війни з особливим акцентом на "План Маршала" та його вплив на економіку та політику країн-учасниць.
- Аналіз економічних та політичних наслідків для російської федерації після війни, включаючи питання репарацій, санкцій та інших наслідків.
- Вивчення ефективних методів відновлення економіки в умовах післявоєнного руйнування та зруйнованої інфраструктури.
- Аналіз сучасного стану економіки України та шляхів її відновлення в умовах післявоєнного періоду.
- Визначення ролі різних економічних та політичних чинників у відновленні економіки України та їх взаємозв'язку.
- Аналіз економічних циклів і прогнозування сценарію для України.
- Інноваційний розвиток галузей, що буде одним з основних джерел відновлення України власними зусиллями.

Методи дослідження

Основними методами дослідження будуть наступні:

1. Історичний аналіз - дослідження досвіду інших країн з відновлення економіки після війни, включаючи аналіз Плану Маршала та його впливу на країни Європи.

2. Аналіз економічних показників - вивчення статистичних даних щодо змін у ВВП, рівнях безробіття, інфляції та інших показників, пов'язаних з економікою.
3. Експертні оцінки - проведення інтерв'ю з експертами з питань економіки та політики, а також з представниками владних структур та громадських організацій.
4. Спостереження - аналіз змін, що відбуваються в економіці, зокрема в економіці України, та їх взаємозв'язок з політикою відтворення економіки.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дослідження полягає в розширенні теоретичного та практичного розуміння політики відтворення економіки України після війни. Дослідження пропонує оригінальний підхід до аналізу, враховуючи історичний досвід відновлення країн після війни, зокрема роль "Плану Маршала", а також вплив економічних циклів та інноваційної революції на процес відтворення економіки.

Дослідження включає аналіз економічних та політичних наслідків для російської федерації. Цей аспект дослідження відображає актуальні тенденції в світовій економіці та доповнює існуючі знання про вплив політичних обставин на економічні процеси.

Крім того, дослідження розглядає інноваційну роль військово-промислового комплексу відтворення економіки після війни, що вносить новизну у розуміння процесів розвитку індустріального сектору в умовах конфлікту та після нього.

Практичне значення одержаних результатів

Результати дослідження:

- надають цінні вказівки та рекомендації для українського уряду та відповідних інституцій щодо політики відтворення економіки після війни. Це дозволяє уряду встановити пріоритетні напрямки дій, враховуючи історичний досвід та передові практики інших країн.
- вказують на необхідність створення сприятливих умов для іноземних та внутрішніх інвестицій. Це може сприяти прискореному відновленню економіки, залученню нових технологій та створенню робочих місць.
- можуть бути використані для розробки політики, спрямованої на підвищення життєвого рівня населення. Це включає забезпечення соціального захисту, розвиток освіти та охорони здоров'я, а також створення робочих місць і підтримку малого та середнього бізнесу.
- можуть мати практичне значення для зміцнення національної безпеки через розвиток економіки. Підвищення економічного потенціалу країни може забезпечити фінансові ресурси для модернізації військово-промислового комплексу та забезпечення національної обороноздатності.
- виявляють значення розвитку певних галузей, зокрема інфраструктури, військово-промислового комплексу та інноваційного сектору. Це дає змогу уряду акцентувати увагу на цих галузях та забезпечити їх розвиток як стратегічних секторів економіки.

Структура роботи

- Аналіз економічних наслідків війни та їх вплив на відновлення економіки.
- Взаємозв'язок теорії циклів М. Кондратьєва з війнами та повоєнним відновленням.
- Історичний досвід країн, які отримали допомогу за "План Маршала".

- Оцінка економічного стану України
- Інновації як джерело відтворення економіки України після війни
- Державна політика для забезпечення легкого відтворення економіки
- Іноземні джерела відтворення економіки України

ОСНОВНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ I (ТЕОРЕТИЧНИЙ)

1.1. Аналіз економічних наслідків війни та їх вплив на відновлення економіки.

Економіка здатна відобразити на собі усі потрясіння, які викликані зовнішніми або внутрішніми факторами: такими як кризи (наприклад 2008-2009 рр., коронакриза тощо), революціями та війнами, закриттям відомих банків (наприклад збанкрутіння Silicon Walley Bank), зміни на фондових ринках тощо. Економіка виступає в даному випадку об'єктом, який реагує навіть на найменші подразники.

Це спричинено насамперед людською психологією (адже кожен суб'єкт господарювання – «homo economicus» і діє завжди у власних інтересах, незалежно від того, як діють інші економічні суб'єкти. В свою чергу дана концепція «homo economicus» переноситься і на макро-суб'єкти господарювання (тобто окремі країни).

В цьому випадку кожна країна намагається максимізувати свою вигоду від будь-яких дій. В тому числі війна – це спосіб здобуття нових ресурсів, таких як: земля, робоча сила (частіше за все вона є дешевшою, адже метою пригніченого населення є вже не задоволення певних своїх бажань, а банальна потреба вижити), корисні копалини, геополітичне становище, стратегічні (такі як вихід до морів, океанів, річок, частіше за все задля своєї безпеки).

Проте у випадку війни в умовах глобалізації страждають дві (або ж і більше) сторін конфлікту. Проблема полягає в колосальних як людських, так і економічних втратах. З обох сторін гинуть багато людей (з економічної точки зору – потенційна робоча сила, яка здатна генерувати додану вартість будь-чому), витрачаються кошти на так звані «перегони озброєнь» - створення переваги в озброєнні окремою стороною конфлікту (про цей феномен поговоримо пізніше – як один з генераторів

доходу у сфері військово-промислового комплексу (далі – ВПК) і інноваційного рушія економіки країни з реальним бойовим досвідом).

Насамперед, аналізуючи роботу Марка Харісона про економіку 2 світової війни [2, р. 10], він пише, що ВВП Франції під окупацією падає рік за роком, японська та німецька економіки руйнувалися, проте рівень ВВП США майже вдвічі перевищив рівень 1938 р. Наприклад радянська економіка дуже сильно постраждала до 1942 р., проте згодом вона була стабілізована і мобілізована до вищого рівня виробництва. Що ми бачимо і в Таблиці 1.1.1 та Додатку А – ВВП СРСР за рік (з 1942 по 1943) підвищилося на 146 млрд. дол. (це фактично половина усього ВВП 1942 р.). З цього випливає, що економіка стабілізується навіть в надскладних умовах за розвитку виробництва.

Таблиця 1.1.1

ВВП великих держав під час війни, 1935-1945 рр., у цінах 1990 року (млрд. дол. США)

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
США	800	869	943	1094	1235	1399	1499	1474
Велика Британія	284	287	316	344	353	361	346	331
Франція	186	199	82	130	116	110	93	101
Італія	141	151	147	144	145	137	117	92
СРСР	359	366	417	359	318	464	495	396
Німеччина	351	384	387	412	417	426	437	310
Австрія	24	27	27	29	27	28	29	12
Японія	169	184	192	196	197	194	189	144

Джерело: [2, р. 10]

В роки війни найбільш затребуваними є наступні товари: це продовольства та зброя. Продовольство – це виробництво сільсько-господарських товарів (далі – с. г. товарів) таких як пшениця, м'ясо, цукор, хліб тощо. Для виробництва зброї в свою чергу повинна бути розвинена металургія (адже переважна кількість

озброєння та боєприпасів складаються з металу). В свою чергу в Додатку Б ми можемо побачити наступну ситуацію: випуск зброї в США, Великій Британії та СРСР зростає до 1943-1944, в цей період спостерігався пік виробництва усього виду озброєння тогочасних армій. Проте в 1945 р. спостерігається спад виробництва у цій сфері. Відбувається перенасичення зброєю, адже людський капітал та робоча сила тісно пов'язані: немає більше солдатів – не потрібно більше зброї.

Якщо взяти за приклад першу світову війну, то Німеччина – як ініціатор цього конфлікту, в сумі повинна була виплатити репарації у розмірі 100 тис. тон золота. Проте існували ж програми підтримки платоспроможності тогочасної Німеччини – плани Дауеса та Юнга. [21, с. 127-128]

Якщо ж подивитись на відновлення СРСР після Першої світової війни, то воно здійснювалося шляхом впровадження нової економічної політики, яка мала послабити податковий тиск та максимально зменшити втручання держави в економіку (тобто посилення ліберальної економіки), одночасно з цим збільшувалось заохочення дрібного підприємництва та розвитку торгівлі в цілому. [21, с. 128]

В період війн і повоєнного відновлення кардинально змінюється структура витрат. Економіка перелаштовується на так званий «режим виживання», який має на меті забезпечити країну усім необхідним для оборони і ведення бойових дій. Це відбувається як під час активних бойових дій, так і після, адже економіка зазнає певного лагу з настанням миру. Випуск зброї та великі видатки на оборону все ще мають місце, але нагальної потреби в цьому немає. Економіка і так виснажена, але працює вище рівня свого нормального функціонування.

Якщо ж поглянути на Таблицю 1.1.3 – ми спостерігаємо наступну ситуацію: війна закінчилася ще в листопаді 1918 р., проте військові витрати знижуються поступово і прийшли в спокійний стан в середньому через 5 років. Далі можна

побачити поступове збільшення військових витрат на душу населення перед початком вже Другої світової війни майже в усіх країнах з таблиці: це СРСР, Велика Британія, Франція, Італія, Німеччина і Японія.

Таблиця 1.1.3

Військові витрати країн світу на душу населення, дол. США

Рік	США	СРСР	Велика Британія	Франція	Італія	Німеччина	Японія
1920	15,6	8,5	31,8	9,3	8,4	1,3	8,0
1921	10,3	9,8	17,5	8,1	12,9	1,2	7,1
1922	7,8	12,1	12,4	12,1	10,1	0,5	5,8
1923	6,1	6,5	13,1	10,5	4,8	14,1	4,4
1924	5,0	6,1	13,0	6,5	4,5	1,9	3,5
1925	5,1	10,3	12,9	8,0	4,1	2,4	3,0
1926	4,8	12,0	12,4	6,9	4,4	2,5	3,4
1927	5,0	13,9	12,5	11,0	7,4	2,7	3,8
1928	5,6	15,8	11,9	9,3	6,4	2,9	3,8
1929	5,8	18,3	11,7	9,2	6,4	2,6	3,6
1930	5,7	22,7	11,2	12,0	6,5	2,5	3,4
1931	5,6	22,4	10,6	11,8	7,2	2,3	3,4
1932	5,1	14,1	7,0	13,0	6,8	2,3	3,0
1933	4,5	14,9	7,2	12,5	8,4	6,9	3,3
1934	6,3	21,9	11,6	16,9	10,8	10,8	4,1
1935	6,3	34,5	13,8	20,7	12,0	24,0	4,3
1936	7,3	18,2	19,0	23,7	26,8	34,6	4,0
1937	8,0	21,1	26,3	21,2	28,6	48,6	13,3
1938	8,7	32,5	38,5	21,9	17,1	108,4	23,9

Джерело: [21, с. 130]

Проблема полягає в тому, що відбувається переорієнтація вже наявних ресурсів. Припустимо, що в країні X витрати на оборону склали 5%, проте із настанням загрози або веденням бойових дій ці витрати підвищились до 40% усіх витрат. В даному випадку це не означає, що економіка зросла і ці «надлишкові кошти» країна X витрачає на оборону. Це означає, що вже унормовані витрати наприклад на освіту, інші інституції скорочуються і переносяться на оборону.

Це в свою чергу призводить до зменшення кваліфікованої робочої сили, що стає наслідком глибокої кризи у майбутньому. І чим довше країна X буде знаходитись в такому стані, тим довше будуть долатися наслідки війни.

1.2. Взаємозв'язок теорії циклів М. Кондратьєва з війнами та повоєнним відновленням.

Особливу увагу в цій роботі хочеться приділити циклам Миколи Кондратьєва, який вивів закономірність у довготривалих економічних коливаннях, які складаються з тривалого періоду зростання економіки, за яким слідує період зниження. Ці цикли отримали свою назву на честь економіста Миколая Кондратьєва, який вперше описав їх у своїй праці "Великі цикли кон'юнктури та теорія передбачення" в 1925 році.

Цикли Кондратьєва поділяються на 2 основних фази: висхідна та низхідна,

Таблиця 1.2.1

Фази циклів М. Кондратьєва – основні характеристики

Етап розвитку	Тривалість	Основні характеристики фаз
Висхідна фаза великого циклу	25-30 років	Тривале піднесення економіки та науково-технічного розвитку суспільства, під час якого з'являються нові технології та провідні галузі економіки, що забезпечують додаткові можливості для отримання прибутку та зростання заробітної плати.
Низхідна фаза великого циклу	20-25 років	Зміна базисних технологій та технологічних структур виробничої системи суспільства, і супроводжується гострими економічними кризами малих та середніх циклів, які можуть розвиватися в різних секторах соціально-економічної системи.

Джерело: систематизовано на основі [10, с. 5]

Під час напівперіодів зростаючих хвиль великих циклів, як правило, відбуваються значні соціальні потрясіння та перевороти в житті суспільства, такі як революції, війни та інші події. За порівнянням з напівперіодами спадаючих хвиль, ці періоди мають більший вплив на суспільство. Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років підтвердила, що реальна економічна система працює за циклічним принципом і не може тривалий час знаходитися в стані рівноваги, а лише

в певний період часу, згідно з теорією великих циклів Кондратьєва, що становить близько 50-60 років. [18] І життєвий цикл техніко-економічної парадигми становить приблизно 100-120 років.

«М. Кондратьєв ідентифікував чотири основні тенденції в розвитку великих економічних циклів. Перша тенденція пов'язана зі значними змінами в умовах економічного життя суспільства, що передують підвищенню циклу. Друга тенденція пов'язана з найбільшою кількістю соціальних потрясінь (воєн і революцій) на періоді висхідної хвилі. Третя тенденція пов'язана з тривалою депресією в сільському господарстві на періоді зниження циклу. Четверта тенденція характеризується стислістю депресій та інтенсивністю підйомів середніх капіталістичних циклів на періоді підвищення, та зворотною картини на періоді зниження. Однак, автор не звернув увагу на зміни соціальних процесів на періоді зниження циклу.» [10, с. 5]

Цикли Кондратьєва мають 4 основних тенденції [10, с. 5]:

- 1) Зміни в економічному житті населення (підвищення циклу);
- 2) Соціальні потрясіння – війни, революції тощо (висхідна хвиля);
- 3) Тривала депресія у сфері с. г. (зниження циклу);
- 4) Стислість депресій та інтенсивність підйомів середніх капіталістичних циклів (підвищення).

Проте М. Кондратьєв не враховував соціальні процеси під час зниження циклу.

Циклічні коливання викликані рядом факторів, які в своїх працях вивчали такі відомі економісти як Й. Шумпетер, Т. Веблен, В. Мітчелл та інші, - це насамперед інституційні та соціальні чинники [10, с. 5] в поєднанні з технологічними та економічними.

П. Сорокін на основі теорії М. Кондратьєва дослідив ряд соціокультурних особливостей і прийшов до висновку що паралельно з економічними циклами існують і соціальні. І саме в період понижувальної хвилі кондратьєвського циклу (коли настає мир) – активізують свою діяльність творчі особистості. [10, с. 5]

Сорокін розробив концепцію соціальних циклів на основі своїх досліджень і аналізу історичних процесів. Він виділив три основні типи соціальних циклів: інтеграційні, дезінтеграційні та реконструктивні.

- Інтеграційні цикли відображають фази позитивного соціального розвитку та інтеграції суспільства. У цих фазах спостерігається зростання соціальної єдності, стабільності, розвитку культури та економіки.
- Дезінтеграційні цикли описують періоди соціальних криз, конфліктів та дезорганізації суспільства. Вони характеризуються розпадом соціальної структури, падінням моральних цінностей, збільшенням конфліктів та загрозами для стабільності суспільства.
- Реконструктивні цикли відображають періоди позитивного соціального зміщення, коли суспільство зазнає перебудови та трансформації, щоб вийти з кризових станів та відновити рівновагу.

Саме тому в Таблиці 1.2.1 Додатку В [10, с. 6] ми бачимо, чітку тенденцію зміни економічних потрясінь з факторами економічного піднесення: Наполеоновські війни змінюються французькою революцією, революції XIX ст. змінюються «Золотим століттям», Холодна війна і розпад СРСР змінюються численними революціями та ринковими трансформаціями пострадянських країн, які з планової економіки перейшли до ліберальної та інше.

Тобто з тенденції хвиль Кондратьєва, на висхідній хвилі завжди спостерігаються соціальні потрясіння, які на низхідній хвилі замінюються

факторами пожвавлення економіки або факторами, які призводять до кардинальних позитивних змін в економіці.

Таким чином доцент економічних наук, професор Галушка З. І. на основі проаналізованого матеріалу передбачає [10, с. 6], що висхідна хвиля циклу, в якому ми наразі знаходимось, характеризується соціально-економічними потрясіннями, насамперед це тероризм та анексія Криму та територій Донецької та Луганської областей, і з 24 лютого 2022 року – повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. Після висхідної хвилі, яка триватиме з 2008-2010 рр. до 2050-х – настане низхідна хвиля, яка характеризуватиметься за версією професора революцією проти посткомунізму. А на мій погляд – це все доповниться ще й перебудовою економічних відносин як з Україною так і з рф. Адже Україна становиться дедалі більш відомим суб'єктом на геополітичній арені, в той час як рф завдяки санкціям буде загнана в глибоку економічну кризу та буде відокремлена економічно від цивілізованого світу (як приклад – візьмемо Іран, який вже 40 років шукав шляхи обходження санкцій).

Цикли Кондратьєва характеризуються також тим, що фактично за цикл змінюється два покоління, який описав В. Хлебніков, в цей час відбувається зміна фактично еліти нації: мислителів, революціонерів, письменників тощо. Виникає проблема «батьків і дітей», коли свідомість та світогляд різних поколінь – змінюється. Ми чітко спостерігаємо це зараз: коли одне покоління виросло в незалежній Україні, а інше – за часів СРСР. При цьому «зросійщення», яке присутнє наразі на нашій території і через що сталася ця війна переважно викликана несвідомістю як нації старшими поколіннями, які все ще «ностальгують» по минулим часам.

Також проблема "Батьків і дітей" виникає тому, що різні покоління сприймають економічні цикли по-різному. Під час фази підйому економічного

циклу, "батьки" (старші покоління) передбачають зростання доходів, покращення умов життя та інші позитивні економічні явища. У цей час вони інвестують, розширюють бізнеси та споживають більше.

Однак, "діти" (молодше покоління), які виростають у період спаду економічного циклу, стикаються зі зменшенням доходів, зниженням рівня зайнятості та іншими негативними економічними наслідками. Це може призводити до зниження їхнього споживання, обмежень у фінансових можливостях та складнощів у забезпеченні свого економічного добробуту.

В цілому цикли Кондратьєва є важливим інструментом аналізу економічних тенденцій, оскільки дозволяють прогнозувати зміни в економіці на тривалий період часу. Особливо у контексті прогнозування термінів відтворення економіки України.

1.3. Історичний досвід країн, які отримали допомогу за "План Маршала".

План Маршалла був історичним планом відновлення Європи після Другої світової війни. Він був запропонований США у 1947 році та названий на честь тодішнього держсекретаря Джорджа Маршалла. Головною метою плану було надати фінансову допомогу країнам Європи, щоб вони могли відновити свої економіки та стати стабільними та процвітаючими державами.

Після війни Європа була зруйнована і змучена конфліктом. Сільськогосподарські землі та промислові підприємства були знищені, інфраструктура була пошкоджена, а економіка перебувала в кризі. США вважали, що це може стати гнучкою землею для поширення комунізму у регіоні, і тому запропонували надати фінансову та матеріальну допомогу.

Загалом, США виділили понад 13 мільярдів доларів (що дорівнює 130 мільярдам доларів за сьогоднішнім курсом) на відновлення Європи. Ці кошти були спрямовані на допомогу країнам у відновленні промисловості, енергетики, транспорту та сільського господарства. Ця допомога включала в себе продовольство, сировину, машини, обладнання та фінансову допомогу для збудування нових фабрик та підприємств.

Крім того, план Маршалла передбачав створення європейських інституцій для координації використання цих коштів та впровадження реформ, необхідних для стабілізації економіки. Він допоміг країнам збільшити свою продуктивність, відновити знищену інфраструктуру та підвищити життєвий рівень населення. Крім того, він сприяв зменшенню політичної напруги та підвищенню співпраці між країнами Європи та США.

У результаті Плану Маршалла було створено численні нові робочі місця, що допомогло зменшити безробіття в Європі та збільшити попит на товари та послуги. Це сприяло відновленню економіки та зміцненню демократії в Європі.

Одним з найбільших результатів Плану Маршалла була створена база для пізнішого формування Європейського Союзу - який наразі є одним з найбільших спільних ринків на континенті. В свою чергу це дало потужний поштовх в розвитку Європейських держав.

Завдяки, в тому числі, цій допомозі, були створені усі умови для вільної торгівлями між членами альянсу ЄС. Створився спільний ринок для безмитної торгівлями між регіонами.

Цитуючи Дж. Маршала, він казав, що «Ділові стосунки з Європою повністю зруйновані, адже в найближчі роки потреба європейських держав в іноземних товарах через відновлення власного виробництва набагато перевищуватиме їхню платоспроможність, саме тому вони потребують нашої допомоги». [23, с. 1]

Фактично в той час після війни поширювався деморалізуючий фактор – фактично цілі країни знаходилися у моральному занепаді та були демотивовані. І США, як каталізатор в цьому процесі, мали допомогти заради стабільності всесвітньої економіки та збереження партнерства з європейськими країнами.

В цілому, Європейські країни були не проти цієї допомоги, проте населення США не зовсім розуміло сенсу цієї допомоги. Проте наприклад Г. Трумен – американський політичний діяч того часу зауважував на користі цієї допомоги саме для США через поживлення інвестицій та міжнародних економічних стосунків та партнерства.

Ця допомога надавалась не повністю на гуманітарній основі, більшість коштів була надана в кредит. Ще однією з причин «вливання» грошей в тогочасну Європу було запобігання гіперінфляції та гарантуванні безпеки іноземних інвесторів, які фактично в будь-який момент могли конвертувати свої гроші в долари. [23, с. 2]

На першому ж етапі впровадження плану Маршала економічні вливання вже мали великий позитивний вплив на економіку Європейських держав. Наприклад вже в 1949 році американська допомога становила: 11% ВВП ВБ, 12% ВВП Франції, 21.8% ВВП Німеччини та 33.6% ВВП Італії. Це дозволило наступного року побачити тенденцію зростання с.г. (на 20%) і промислового виробництва (на 40%). [13, с. 71]

План Маршала передбачав створення спеціальних організацій для контролю за раціональним використанням наданих коштів. Однією з таких організацій був Європейський економічний комітет (European Economic Co-operation, EEC), який було створено для координації інвестиційних програм і розподілу фінансової допомоги серед країн-отримувачів.

Європейський економічний комітет встановлював ряд умов для надання фінансової допомоги. Країни-отримувачі повинні були розробити національні програми відновлення, які передбачали конкретні проекти та заходи для економічного відновлення. Контроль за раціональним використанням коштів здійснювався через моніторинг реалізації цих національних програм та виконання встановлених умов.

Для забезпечення ефективного використання коштів під Планом Маршала було введено ряд механізмів. Країни-отримувачі мали забезпечити прозорий бюджетний процес, раціональне управління фінансами та контроль за витратами. Було встановлено систему звітності та обліку, що дозволяла стежити за використанням кожного наданого долара.

Крім того, були враховані інтереси та потреби країн-отримувачів. Кошти не лише виділялися для відновлення економічної інфраструктури, але й для розвитку соціально-економічних секторів, включаючи освіту, охорону здоров'я, культуру та інші.

Німеччина є одним з найбільших отримувачів допомоги за Планом Маршала. Для ефективного використання наданих

коштів у Німеччині було створено спеціальну організацію - Адміністрацію економічного співробітництва (Economic Cooperation Administration, ECA). Вона виконувала функції контролю, координації та надавала допомогу в розробці національних програм відновлення.

Завдяки жорсткому контролю та управлінню фінансовими ресурсами за допомогою вищезгаданих механізмів, Німеччина змогла ефективно використати кошти Плану Маршала для реконструкції своєї економіки, відновлення промисловості, забезпечення робочих місць та підвищення життєвого рівня населення. Це послужило вагомим внеском у відновлення Німеччини після війни.

У контексті відтворення економіки України після війни з росією, підтримка на зразок плану Маршала може бути корисною. Програма надавала необхідні ресурси для швидкого відновлення економіки, стимулювала розвиток важливих галузей, сприяла створенню робочих місць і підвищенню життєвого рівня населення.

Однак, перед тим як отримати фінансову підтримку від країн-інвесторів, необхідно провести реформи в Україні. Реформи, такі як судова реформа, антикорупційні заходи, податкова реформа, реформа бізнес-клімату та інші, є необхідними для створення сприятливої інвестиційної та підприємницької середовища. Ці реформи сприятимуть привабливості країни для іноземних інвесторів, забезпечать прозорість та ефективність економічного управління, а також зміцнять довіру внутрішніх та зовнішніх економічних суб'єктів.

Загалом завдяки плану Маршала країни Європи: відновили свою економіку, виплатили більшість зовнішніх боргів, зменшили комуністичний вплив, відновили середній клас, стали більш політично стабільними. США і Канада в свою чергу отримали великий ринок збуту, завдяки чому усі опинилися в вигаді.

РОЗДІЛ II (АНАЛІТИЧНИЙ)

2.1. Оцінка економічного стану України

В Україні вже більше року тримає повномасштабне вторгнення РФ, і вже 9 років з моменту анексії Криму та територій Луганської та Донецької областей. Увесь цей час економіка знаходиться в напрузі і в останній рік в надзвичайно кризовому стані. Почнемо з того, що в 2019-2020 рр. наша економіка дуже постраждала від коронавірусної кризи і дуже виснажилась, проте через 2 роки нас спіткало набагато більше випробування: повномасштабна війна. Якщо загалом, Україна знаходиться під тиском протягом усього свого незалежного існування: революції, кризи, війни – все це впливає на розвиток економіки на світовому ринку.

Після отримання незалежності у 1991 році, країна стикнулася зі складними трансформаціями в економічній сфері, що було спричинено розпадом Радянського Союзу та переходом до ринкової економіки. Якщо виділити ключові етапи економічного стану України в період з 1991 по 2023, то її умовно можна поділити на 4 ключові:

1. **Перехідний період (1991-1999 роки):** У цей період Україна зазнала великих труднощів, пов'язаних зі змінами в економічній системі. Було запроваджено перші реформи, зокрема приватизацію, децентралізацію та формування ринкових відносин. Однак, цей перехід супроводжувався глибокими економічними зрушеннями, падінням виробництва і доходів населення, інфляцією та іншими проблемами.
2. **Економічний зростання та стабілізація (2000-2008 роки):** У цей період Україна відзначилась певним економічним зростанням та стабілізацією. Було проведено ряд реформ, спрямованих на покращення бізнес-клімату, податкову реформу, стимулювання інвестиційної діяльності та розвиток підприємництва. Експорт, зокрема залізорудних, металургійних та

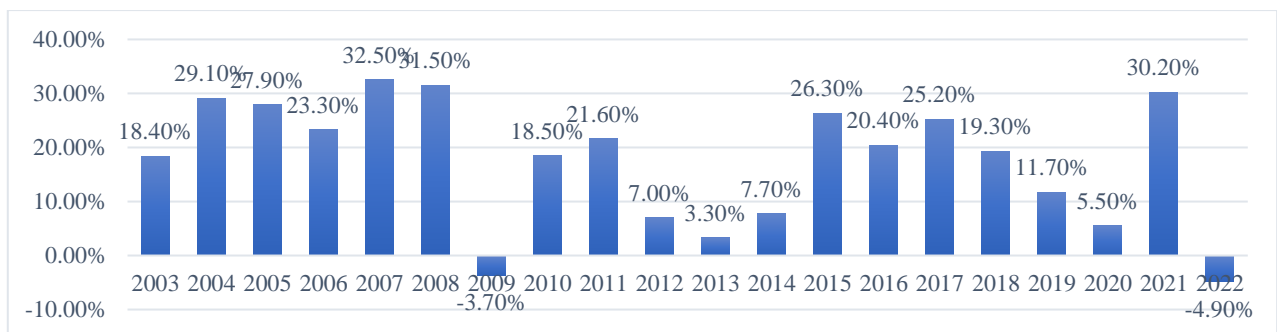
сільськогосподарських продуктів, став одним із важливих рушіїв економічного зростання.

3. Світова фінансова криза (2008-2009 роки): Україна, як і багато інших країн, відчула негативні наслідки світової фінансової кризи, яка почалася у 2008 році. Зменшення зовнішнього попиту на українські експортні товари, скорочення іноземних інвестицій та інші економічні фактори призвели до зниження темпів зростання та загострення економічної ситуації.
4. Період економічних викликів (2010-2023 роки): Україна стикається з такими викликами як політична нестабільність, військовий конфлікт з росією та коронакриза. Однак, були також позитивні моменти, наприклад, збільшення експорту сільськогосподарської продукції та інформаційних технологій, розвиток малих та середніх підприємств та ін.

Для початку аналізу візьмемо дані про динаміку номінального ВВП України: з діаграми видно, як поведив себе ВВП в різні періоди часу з 2003 по 2022 роки. Чітко прослідковуються кризові явища: значне падіння показника зростання ВВП. При цьому ми бачимо, що найбільші показники найчастіше траплялися перед певними кризами: в 2008 був майже максимальний показник приросту номінального ВВП, прямо перед кризою в 2009 р., аналогічно і з 2021 роком.

Графік 2.1.1

Динаміка зміни номінального ВВП України

Джерело: систематизовано на основі [9]

Проте цікавим є те, що в 2014 році і далі показник ВВП не сильно змінився від попереднього, враховуючи що ми мали активні бойові дії на сході країни та анексію Криму, економіка при цьому не дуже сильно постраждала і почала швидко відновлюватись. В цілому, в розрахунку того, що економіка України знаходиться під постійним тиском кризових факторів, середній показник за усі аналізовані роки (2002-2022 рр.) зростання номінального ВВП складає 17.54%.

Якщо подивитись на показник зміни номінального ВВП України за 2022 р. – він є від’ємним і навіть меншим за 2009 р. Теоретично можна зробити припущення, що показник динаміки номінального ВВП стане позитивним в 2023 р. Проте парадокс полягає в тому, що криза і надалі продовжується. Якщо ж наприклад коронавірусна криза стала більш-менш контрольованою через рік, і відповідно зріс показник ВВП в порівнянні з 2020 роком, то війну контролювати неможливо.

У наш час ворог знищує усю критичну інфраструктуру, заводи, фабрики, страждає бізнес, робоча сила втрачає свою – це в свою чергу призводить до наслідків, які дуже явно відобразяться на ВВП країни. Цілком вірогідно, що економіка адаптується до теперішніх умов, проте цей процес може зайняти не як зазвичай 1-2 роки. Наслідки цієї війни є більшими будь-якого кризового явища, адже разом з тим, що економіка функціонує на своєму «піку», одночасно з цим багато підприємств знищені і території захоплені або знаходяться в зоні бойових дій.

У зв’язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України постраждало багато «гігантів» промисловості. Враховуючи те, що в 2020 році номінальний ВВП становив майже 4.2 трлн. грн., було створено Таблицю 2.1.3, яка відображає відсоток доходу певної компанії у співвідношенні до загального ВВП країни. Фактично, такі заводи як Маріупольський металургійний комбінат імені

Ілліча, Азовсталь, Антонов, Кременчуцький НПЗ, Авдіївський коксохімічний завод, Київський завод Соса-Сола, Зоря-машпроект, Монделіс Україна – становили 4.73% ВВП в 2020 році, загалом роботу втратило 52.4 тис. осіб. Тому першочерговим у політиці України по відтворенню економіки після війни повинно бути на меті створення нових підприємств, що дасть можливість створити нові робочі місця і створити сприятливі умови для розвитку регіонів та країни в цілому.

Таблиця 2.1.3

Найбільш постраждалі підприємства від рф

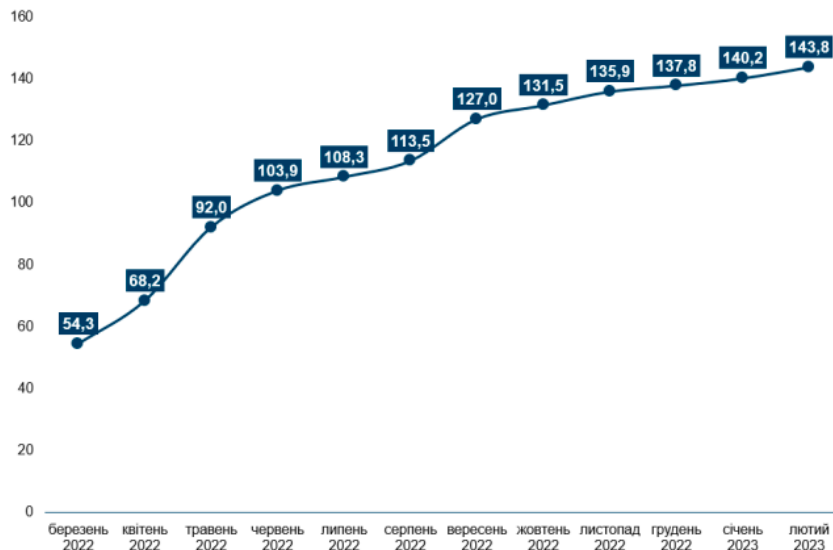
Назва підприємства	Профіль	Активи, млрд. грн.	Дохід за 2020 р., млрд. грн.	Відсоток від ВВП	Кількість робочих місць, тис.
Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча	Чавун, прокат зі сталі	72.2	72.2	1.72%	15
Азовсталь	Чавун, прокат зі сталі, сталь	53.2	50.6	1.20%	10.7
Антонов	Авіап перевезення, авіабудування	14.63	7.5	0.18%	9
Кременчуцький НПЗ	Виробництво нафтопродуктів	14.212	34	0.81%	3
Авдіївський коксохімічний завод	Кокс доменний для металургії	13.034	16.5	0.39%	4
Київський завод Соса-Сола	Виробництво напоїв	5.7	7.1	0.17%	1.3
Зоря-машпроект	Важке машинобудування	5.206	3.5	0.08%	8.5
Монделіс Україна	Кондитерські вироби	3.952	7.2	0.17%	0.9
СУМА		182.134	198.6	4.73%	52.4

Джерело: систематизовано на основі [39]

За проведеними дослідженнями KSE Institute разом з Офісом президента, Міністерством економіки України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерством інфраструктури України та Міністерством розвитку громад було створено «Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення». В цьому звіті чітко розписані економічна шкода, якої заподіяла російська федерація.

Графік 2.1.2

Динаміка сукупної оцінки прямих втрат економіки України, \$ млрд

Джерело: [15]

Наприклад, станом на березень 2023 року, прямі втрати економіки України становлять \$143.8 млрд., з яких:

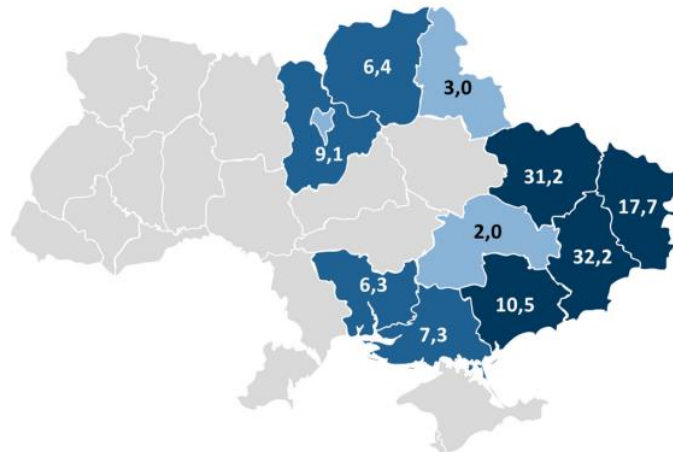
- 37.3% (або ж \$53.6 млрд.) – це руйнування і пошкодження житлових будинків;
- 25.2% (або ж \$36.2 млрд.) – це втрати інфраструктури;
- 7.86% (або ж \$11.3 млрд.) – це втрати бізнесу;

- 6.05% (або ж \$8.7 млрд. – це втрати аграрного сектору.

Якщо подивитись на втрати по регіонах України, то ми отримаємо наступну ситуацію: найбільше постраждали прифронтові території, а саме: Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська, Харківська, Чернігівська, Миколаївська, Дніпропетровська, Сумська та Київська області. Насправді це є одними з найбагатших областей України [17]. В цьому полягає основна проблема відтворення економіки України шляхом відтворення підприємств і інфраструктури територій, які знаходяться під окупацією або ж в зоні бойових дій.

Рисунок 2.1.1

10 найбільш постраждалих регіонів України, \$ млрд

Джерело: [15]

Деякі підприємства можна релокувати з одного регіону в інший без втрати продуктивності виробництва, проте лишається проблема в тому, що саме в цих регіонах є специфічні для цього регіону сфери діяльності: наприклад Херсонська область – до повномасштабного вторгнення основний постачальник с.г. продукції; Донецька – основний постачальник вугілля та товарів важкої промисловості; Запорізька – АЕС; Миколаївська, Херсонська, Запорізька та Донецька мають вихід до морів – що є дуже важливим логістичним і стратегічним фактором.

Створилися проблеми з тим, щоб вирішити наступні питання:

- Чим замінити с.г. продукцію Херсонської області? При тому, що більшість найбільш родючих регіонів теж знаходяться в зоні бойових дій.
- Чи безпечно перевозити товари морем?
- Чим компенсувати захоплені або знищені важливі заводи для економіки України?
- Які є альтернативи Запорізькій АЕС з постачання електроенергії?

На ці та багато інших питань ми будемо шукати відповідь найближчі роки. Україні треба буде створювати нові підприємства та знаходити альтернативи вже зруйнованим. З особливими викликами буде стикатися сільське господарство – адже велика частина земельних ділянок замінована або непридатна для вирощування культур.

Стосовно українських портів, UA War Infographics створити схему непрацюючих та актуальних наразі морських портів, яка зображена на Рисунку 2.1.2. Як ми бачимо, ми маємо лише 7 працюючих портів, з яких: 3 працюють в звичайному режимі (Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайський), 1 працюватиме як логістичний центр (Білгород-Дністровський) і ще 3 частково відновили роботу (Південний, Одеса, Чорноморськ). Як ми бачимо з інфографіки, ми маємо вихід лише до Чорного моря, проте все одно це є одним з основних логістичних вузлів України.

Рисунок 2.1.2

Статус українських портів

Джерело: [6]

У мирний час за даними UA War Infographics 75% усієї торгівлі України проходила морськими шляхами, приблизно \$170 млн. – це витрати України через блокаду портів (це \$62 млрд./рік).

Внаслідок агресії рф Україна зазнала втрат у майже всіх секторах: промисловий, роздрібна торгівля, АПК, сфера транспорту, інфраструктура, цифрова інфраструктура, банки, ЖКГ, енергетика. Загалом втрати в цих сферах станом на березень 2023 року становлять \$72.02 млрд. (або ж 261.8 млрд. грн.). [15]

Як ми бачимо у Таблиці 2.1.4 – найбільше постраждала інфраструктура, промисловий сектор, АПК та енергетика. Окупанти навмисно завдавали збитків саме в цих сферах, адже перші три сфери – це гарант економічної стабільності держави, енергетика ж – гарант соціальної стабільності і добробуту, відсутність електропостачання призведе до гуманітарної катастрофи та знову ж таки, до застою у промисловості.

Таблиця 2.1.4

Оцінка прямих втрат по сферах станом на березень 2023 р.

Сфера	Оцінка втрат, \$ млрд
Промисловий сектор	11.30

Роздрібна торгівля	2.59
АПК	8.70
Сфера транспорту	3.10
Інфраструктура	36.20
Цифрова інфраструктура	0.60
Банки	0.04
ЖКГ	1.39
Енергетика	8.10
Разом	72.02

Джерело: систематизовано на основі [15]

Отже загалом, економіка України зазнала великих потрясінь, зокрема і економічних, проте з закінченням війни потрібні будуть шляхи відтворення економіки, які будуть запроваджені стійкою та рішучою політикою держави і наших міжнародних партнерів.

2.2. Інновації як джерело відтворення економіки України після війни

Почнемо розглядати інновації як джерело відтворення економіки України після війни – під час війни багато підприємств та заводів було знищено або зруйновано. Це прямопропорційно впливає на економічний розвиток держави. Після війни з росією нас чекатимуть складні часи відтворення, і для цього нам треба розробити цей сценарій вже зараз.

Почнемо з того, що Й. Шумпетер визначає інновації – як основний рушій економіки та генератор доданої вартості. Паралельно з тим, що нам потрібно буде створювати нові підприємства, вони можуть бути інноваційними. В тому числі можуть створюватись індустриальні парки, які будуть складатись з декількох інноваційних кластерів.

В контексті відтворення економіки України після війни, теорія Шумпетера про інновації набуває особливої актуальності. Відновлення після війни вимагає не

лише відновлення пошкоджених інфраструктур та виробництва, але й створення нових, більш ефективних та конкурентоспроможних структур.

Інновації можуть бути ключовим фактором, що сприяє переходу до нових моделей економічного розвитку та забезпечує стійке зростання. Застосування нових технологій, процесів та ідей може сприяти створенню конкурентоспроможних галузей, залученню інвестицій, розширенню ринків збуту та підвищенню продуктивності.

Для України важливо стимулювати інноваційні процеси у різних сферах економіки, зокрема в розвитку високотехнологічного сектору, військово-промислового комплексу, інформаційних технологій, агропромислового сектору тощо. Проактивна політика підтримки інновацій може стати сильним каталізатором для розвитку і зростання економіки України після війни.

Важливо забезпечити сприятливе інституційне середовище для розвитку інновацій, таке як підтримка дослідницько-розвідувальної діяльності, створення інноваційних кластерів, сприяння взаємодії між університетами, дослідними центрами та бізнесом, а також залучення іноземних інвестицій і технологій.

Україна може також розвивати міжнародну співпрацю у сфері інновацій, укладати партнерські угоди та технологічні обміни з іншими країнами, які мають досвід успішного розвитку інноваційних секторів.

Будемо сприймати усе лише з позитивного боку: війна руйнує багато підприємств, проте вона створює базу для створення нових – кардинально нових. Це шанс стати більш сучасними і відійти від «комуністичного» впливу на підприємства і радянського виду управління ними.

Замість того, щоб робити виробництво звичайним, ми можемо зробити акцент на новизні та інноваціях. Це буде не набагато дорожчим, проте позитивний

вплив від цього буде занадто великим: по-перше, якщо ми будемо пропонувати унікальні продукти на світовому ринку, ми швидко зможемо вивести свою продукцію на експорт; по-друге, чим більш інноваційний продукт – тим він є більш унікальним, а значить «маржа» з нього буде набагато більша; і по-третє – чим більше ми будемо заробляти з одного створеного підприємства – тим швидше ми відтворимо економіку.

Особливо важливим наразі буде розвиток промисловості (особливо ВПК, про це поговоримо трохи пізніше), сільського господарства, туризму та сфери послуг.

Почнемо з туризму: Україна наразі є прикладом мужності і волі для всього світу. Ми маємо багато руйнувань, проте все ще стоїмо на полі бою та вистоюємо свою незалежність. Розвиток туризму по закінченню війни буде не тільки корисним для економіки, а й важливим для розуміння іноземцями наслідків бойових дій, спричинених агресією РФ. Для когось це може бути цинічним, проте це є найбільш ефективним здобуттям коштів для відтворення економіки фактично без великих вкладень. Влада має заохочувати приїжджати іноземців подивитись на те, що ми пережили.

Сфера послуг дуже сильно постраждала під час війни: постійні повітряні тривоги, вибухи, бойові дії. Проблема в цій сфері полягає в тому, що для перевезення цього бізнесу в інший регіон потрібно витратити занадто великі ресурси, саме тому більшість закладів сфери послуг залишились у зоні бойових дій або були знищені. Але державна політика має стимулювати розвиток бізнесу, а саме сфери послуг – особливо важливими є надання пільгових умов кредитування та лояльне відношення до підприємців-початківців, зокрема наприклад зменшення податкового навантаження тощо. Особливо важливим буде створення сфери послуг

в підвальних приміщеннях, що фактично дозволятиме знаходитися в безпеці навіть під час повітряних тривог і це повинно заохочуватись державою дуже сильно.

Сільське господарство дуже сильно постраждало через окупацію важливих с.г. регіонів: більшість підприємців втратили свої землі. При чому більшість окупованих територій України мають найродючіші ґрунти – чорнозем (це Сумська, Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області). В більшості прифронтових і на теперішній час деокупованих територіях ґрунти занадто пошкоджені для їхнього нормального функціонування. Більшість територій заміновано і саме тому сільське господарство наразі є дуже ризиковою справою.

Тим паче росія має на меті створення гуманітарної катастрофи, яка має на меті дестабілізацію комфортного життя населення. С. г. продукція є гарантом продовольчої стабільності в Україні та навіть світі. І вивезення росією українських с. г. запасів, знищення складів та перешкоджання можливості вивезення наприклад зернових в сусідні держави – це є додатковим викликом для нашої держави. Саме тому потрібне створення найбільш безпечних логістичних шляхів і заключення угод з країнами-партнерами.

Однією з спроб безпечного вивезення українського зерна в Туреччину було заключення «зернової угоди» трьома сторонами: Україна-Туреччина-росія. Цією угодою передбачалося розблокування росією портів задля нормального вивезення зерна в Туреччину. Підписання відбулося 22 липня 2022 р. Через три місяці росія відмовилась продовжувати участь у зерновій угоді, проте через 3 дні відновила свою участь. Через 5 місяців представники росії в Стамбулі відмовились продовжувати зернову угоду далі. Тому, як показує практика, будувати якісь стосунки з росією навіть для продовольчої безпеки – це короткотривала перспектива і не гарантує безпеки. Саме тому Україна має шукати іноземних партнерів, до яких буде забезпечена безпечна логістика.

Перейдемо до найбільш цікавого – інновації у сфері промисловості. Як було зазначено раніше в цій роботі, великі підприємства дуже сильно постраждали, а деякі – знаходяться на окупованих територіях. Без заводів у сфері промисловості нам буде дуже складно, особливо якщо ми маємо на меті розвиток власного потужного ВПК. Наприклад, енергетика та металургія – тісно пов'язані з військово-промисловим комплексом, а тому повинні мати місце в нашій економіці навіть під час бойових дій. Великі металургійні заводи, АЕС та велика кількість ТЕС зараз знаходяться на територіях, на яких вони не придатні приносити користь народу України.

Проте знову ж таки, візьмемо інноваційну складову як каталізатор нашого зростання: за обмежених ресурсів ми маємо лише варіант максимізувати прибуток на одиницю продукції (що ми зробимо за рахунок інновацій). Наприклад: ми маємо п-кількості металу, ВПК повинно розвиватись і замість наприклад виробництва автоматів радянського зразку (проте трохи модифікованих), ми можемо створювати кардинально нові види озброєння. Адже ми – країна з тривалим бойовим досвідом і справді розуміємо потреби в озброєнні, який повинен бути функціонал і нарешті ми маємо кваліфіковану робочу силу, яка в змозі створити сучасну і поки що неповторну зброю.(автомати бралися як приклад, в цьому випадку це відноситься до будь-якого виду озброєння).

І тут ми приходимо до того, що: інноваційний розвиток ВПК є важливим як для України як експортера військової продукції закордон, так і для власної оборони. І насамперед ці підприємства треба буде розміщувати під землею, адже основна проблема полягає в тому, що у разі повторної агресії вони будуть знищуватися першими.

Інновації в контексті відтворення України можуть застосовуватися не тільки у сфері ВПК, а й у медичній, фармацевтичній, хімічній та інших сферах. Проте

основний акцент все одно повинен бути на виробництві товарів ВПК, поки увесь світ буде у стані занепокоєння і буде змушений робити стратегічні запаси зброї. А також – потенційно це може вирішити багато проблем з нашими боргами, адже замість компенсації у грошовому вимірі (техніки, озброєння, фінансів які нам надавали інші країни) ми можемо пропонувати компенсацію у вигляді продукції ВПК, що знову ж таки зекономить нам кошти і виведе ринок військової продукції України на новий рівень.

Розвиток військово-промислового комплексу може стати суттєвим інноваційним фактором для відтворення економіки України після війни. На основі інноваційних підходів та технологій, ВПК може забезпечити не лише внутрішній попит на військову продукцію, але й стати важливим елементом експортного потенціалу країни.

Україна має потужний потенціал у сфері виробництва ракетних систем, безпілотних апаратів, комп'ютерної електроніки, високопродуктивних двигунів тощо. Зосередження зусиль на розробці та виробництві таких високотехнологічних продуктів може дати стимул для економічного зростання та привертання іноземних замовлень.

Розвиток науково-дослідних інститутів і співпраця з університетами можуть сприяти впровадженню інноваційних рішень у військовому виробництві. Підтримка дослідницьких проектів та створення сприятливих умов для науковців сприятимуть розвитку нових технологій та продуктів.

Україна може активно працювати над встановленням довгострокових партнерських відносин з іншими країнами щодо постачання військової продукції та технологій. Зокрема, слід розглядати можливості експорту військової продукції до країн, які не мають власного розвиненого військово-промислового комплексу, або до країн, які проявляють інтерес до придбання українських військових систем.

Створення спеціалізованих кластерів або технологічних парків, спрямованих на виробництво та розробку військової продукції, може стимулювати обмін знаннями та технологіями між підприємствами, а також сприяти розвитку інноваційного середовища. Це дозволить робити більш сучасне та потужне озброєння, яке буде інноваційним на ринку.

Стосовно ринків збуту ВПК, то ми можемо експортувати цю продукцію в такі типи країн:

1. Країни, які потребують модернізації своїх військ або підтримки у забезпеченні безпеки.
2. Країни, які не мають розвиненого військово-промислового комплексу, але проявляють зацікавленість у створенні або модернізації своєї військової потенції.
3. Країни, що ведуть активну зовнішню політику та прагнуть зміцнити свої оборонні потужності.

Основний акцент ми можемо зробити на видах озброєння, які користуються особливим попитом це: безпілотні літальні апарати, кіберзброя, ракетні системи, розвідувальна та контррозвідувальна техніка, легка та важка зброя, техніка для ведення антитерористичних операцій, системи бронезахисту та безпеки, медичне та логістичне обладнання.

Важливо зазначити, що експорт військової продукції повинен відбуватися в рамках міжнародних норм та дотримання міжнародних договорів, включаючи контроль за поширенням зброї та відповідні санкції.

2.3. Державна політика для забезпечення легкого відтворення економіки

Державна політика є найголовнішим чинником у контексті відтворення економіки України після війни, адже основним завданням держави в цьому випадку буде створити максимально усі умови для максимального швидкого та безболісного відновлення.

В першу чергу ми поговоримо про застосування «Плану Маршала» в Україні – поговоримо за те, чи може він буде впроваджений при теперішній політиці нашої держави.

І, як на мене, так, може. Проте для цього нам треба дуже сильно постаратися у зміні державної політики. Почнемо з основних проблем:

- Іноземні кошти будуть витратитися нераціонально через велику частку корупції;
- Недосконала судова система для покарання корупції та інших зловживань становищем або посадою;
- Чи буде держава згодна повністю підпадати під фінансовий контроль з боку іноземних партнерів;
- Чи не втратимо ми довіру, яку під час війни здобули на політичній арені.

Якщо говорити про те, чи можемо ми зараз отримати аналогічну «Плану Маршала» допомогу з сучасним станом нашої політики – ні. Адже спочатку треба провести реформи, а потім вже отримувати гроші – не навпаки. Якщо ж ми змінимо цей порядок, ми ризикуємо витратити надані нам кошти «в нікуди».

По-перше, ми повинні привести Українське законодавство до міжнародних стандартів, а саме – стандартів ЄС. По-друге, ми маємо провести неймовірно успішну антикорупційну та судову реформи для викорінення цих феноменів з нашої

країни. В будь-якому іншому випадку кошти можуть бути надані, проте ефективність їхнього використання буде занадто низькою.

На даному етапі можна подивитись на План Маршала після II Світової війни, коли допомога Німеччині надавалась тільки за контролем «з-зовні». Це мало на меті зменшити неефективне використання коштів зі сторони Німеччини та поставити фінансове питання під контроль з боку кредиторів.

Неймовірно важливим фактором ефективного відтворення економіки є якісна освіта, яка несе в собі як патріотичне виховання, так і створення освіченого суспільства, яке буде формувати базу для справжнього мирного та цвітучого українського народу.

Забезпечення соціально-психологічної стабільності є також аспектом політики відтворення економіки після війни, особливо в контексті того, що багато людей постраждали як фізично, так і морально. Розуміння психологічного стану та потреб постраждалих осіб, а також вжиття заходів для їх підтримки та відновлення, впливає на їх здатність повернутися до нормального життя і активної участі у процесах відновлення економіки – насамперед для цього повинна проводитись психологічна підтримка та реабілітація (надання доступу до професійних психологічних послуг та реабілітаційних програм для тих, хто постраждав від війни. Це може включати консультування, терапію, групову підтримку, тренінги зі стресового керування та інші методи, спрямовані на зняття психологічних травм та підтримку самосвідомості, пізнання та самовідчуття), а також соціальна адаптація та реінтеграція (забезпечення підтримки та ресурсів для соціальної адаптації та реінтеграції постраждалих осіб в суспільство та економічне життя. Це може включати надання професійної підготовки, програми підтримки зайнятості, фінансову допомогу, розвиток місцевих спільнот та мережі підтримки).

Повертаючись до контексту циклів Кондратьєва, ми зараз знаходимось у висхідній хвилі, яка в своєму підґрунті має революції та війни. Цей етап закінчиться приблизно в 2050-х роках, але все одно за прогнозами З. І. Галушки [10] це буде революція проти посткомунізму – яка потребуватиме чималої свідомості та освіченості наших громадян в поєднанні з патріотизмом.

Якщо коротко виділити політики, які повинна буде застосовувати Україна після війни з росією, то кожна з них має свою специфіку та спрямована на різні аспекти економічного розвитку:

Політика	Опис
Фіскальна політика	Застосування фіскальних заходів, таких як зниження податкових ставок для стимулювання інвестицій та підприємництва, створення податкових пільг та збільшення видатків на інфраструктуру та соціальні програми.
Грошова політика	Здійснення грошової політики, наприклад, зниження процентних ставок, що сприяє кредитуванню та зростанню бізнесу, контроль над інфляцією та забезпечення стабільності грошового ринку.
Торговельна політика	Розвиток зовнішньої торгівлі шляхом укладання міжнародних торговельних угод, встановлення тарифних преференцій, сприяння експорту та залучення іноземних інвестицій.
Індустріальна політика	Підтримка розвитку промисловості та впровадження інноваційних технологій, стимулювання наукових досліджень і розвитку високотехнологічних галузей, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу.
Соціальна політика	Забезпечення соціального захисту населення, зокрема шляхом підтримки безробітних, соціальних програм, підвищення рівня освіти та доступу до охорони здоров'я.
Інвестиційна політика	Привертання іноземних інвестицій шляхом створення сприятливих умов для бізнесу, впровадження інвестиційних заходів, створення інвестиційних фондів.
Регуляторна політика	Спрощення та узгодження регуляторного середовища, зменшення бюрократичних перешкод для бізнесу, поліпшення правової бази та захисту власності.
Інфраструктурна політика	Розвиток транспортної, енергетичної, логістичної та комунікаційної інфраструктури, зокрема будівництво та модернізація доріг, залізниць, аеропортів, енергетичних мереж, інтернет-інфраструктури тощо.

Розвиток людського капіталу	Забезпечення якісної освіти, навчання та професійної підготовки, сприяння науковим дослідженням та інноваціям, розвиток системи підтримки підприємництва та стартапів.
Макроекономічна стабільність	Здійснення макроекономічного контролю, бюджетної дисципліни та стабільності, забезпечення фінансової стабільності та прозорості, зниження державного боргу та забезпечення економічної стійкості.
Міжнародне співробітництво	Розширення співробітництва з міжнародними організаціями, партнерами та донорами, залучення фінансової, технічної та інституційної підтримки з боку міжнародного співтовариства.

Також варто взяти до уваги книгу Чалмерса Джонсона – «Японське економічне диво. Як професійна влада та бізнес збудували провідну економіку світу». [3] Він в своїй книзі розповідає як Японії вдалося побудувати настільки стабільну та процвітаючу економіку після війни. Проте основна відмінність між Японією в Другій світовій війні та Україні наразі – це те, що Японія виступала також агресором як і Німеччина. Проте державні заходи і політики можуть бути застосовані і урядом нашої країни (проте не всі, про це ми поговоримо далі).

Якщо виділити основні аспекти державної влади Японії, які були «підґрунтям» для японського економічного дива, то можна виокремити наступне [3]:

- Індустріальне планування: Японія використовувала активне державне регулювання та планування для спрямування ресурсів на пріоритетні галузі економіки. МІТІ визначало галузі, які потребують розвитку та підтримки, і надавало фінансову, технологічну та лобістську підтримку цим галузям.
- Захист від зовнішньої конкуренції: Для захисту внутрішнього ринку та допомоги вітчизняній промисловості Японія використовувала тарифні бар'єри та імпорتنі обмеження. Це дозволяло внутрішнім компаніям зростати і конкурувати на внутрішньому ринку, не зазнаючи значної конкуренції з-за кордону.

- **Сприяння експорту:** Держава активно підтримувала експортну галузь, надаючи фінансові пільги, знижуючи мита та надаючи лобістську підтримку компаніям, що займалися експортом. Це допомагало японським підприємствам займати сильну позицію в економіці країни.
- **Установлення довгострокових цілей:** Держава встановлювала конкретні економічні цілі та розробляла довгострокові плани розвитку. Це давало підприємствам та інвесторам чітке розуміння напрямку розвитку економіки та дозволяло їм планувати свої дії на основі цих цілей.
- **Співпраця між державою та приватним сектором:** Держава сприяла активній співпраці між державним сектором та приватними підприємствами. МІПІ встановлювало партнерські відносини з ключовими галузями промисловості та співпрацювало з ними щодо розвитку стратегій, технологічного розвитку та експортних можливостей.
- **Інновації та дослідження:** Японія активно підтримувала науково-технічний розвиток та інновації. Державні органи сприяли науковим дослідженням, співпраці університетів та промисловості, а також створенню технологічних інститутів.
- **Система освіти та кваліфікації:** Японія зосереджувала увагу на підготовці висококваліфікованої робочої сили. Держава розвивала систему вищої освіти, навчання та професійної підготовки, що відповідала потребам промисловості та інноваційного розвитку.

Однак, перенесення досвіду Японії на політику відтворення економіки України потребує обережного аналізу та урахування специфіки обох країн. Україна має свої унікальні характеристики, існують різні соціально-економічні умови та фактори, що впливають на розвиток.

Необхідно врахувати, що кожна країна має свою власну історію, політичну систему, культурні особливості та інші фактори, які можуть впливати на ефективність впровадження певних політик. Тому, хоча досвід Японії може бути вартою уваги та відображати позитивні аспекти державного контролю, його застосування в Україні повинно бути засноване на ретельному аналізі, адаптації до унікальних умов та врахуванні потреб та можливостей країни.

Насамперед в липні 2022 року було створено проєкт плану відтворення економіки України після війни. [7] Щонайменше були оцінені збитки в 750 млрд. дол. США (з яких 350 млрд. дол – на відтворення та відбудову, а 400 – на майбутні покращення інфраструктури). Проте наразі вже збитки становлять більше 1 трлн. доларів США. Першим же етапом повинно було бути відтворення постраждалої інфраструктури, насамперед – відновлення енергетики, розмінування земель відновлення споруд та інше.

Очікувані результати цієї політики висвітлені на Рисунку 2.3.1. і передбачають реалізацію 850 проєктів, сталий розвиток ВВП України більше 7% річних. Вже в 2032 році ми повинні будемо потрапити в ТОП-25 країн за Індексом економічної складності та Індексом людського капіталу.

Рисунок 2.3.1

Очікувані результати програми відтворення України

ВСІ 10 РОКІВ	2023-2025	2026-2032
 Кількість проєктів 850	 Кількість проєктів 580	 Кількість проєктів 270
 Щорічний приріст реального ВВП >7%	 Фінансування >350 млрд дол.	 Фінансування >400 млрд дол.
 Фінансування >750 млрд дол.	 Індекс Економічної Складності TOP-40 країн	 Індекс Економічної Складності TOP-25 країн
 Індекс Економічної Складності TOP-25 країн	 Індекс Людського Капіталу TOP-40 країн	 Індекс Людського Капіталу TOP-25 країн
 Індекс Людського Капіталу TOP-25 країн		

Джерело: [20]

2.4. Іноземні джерела відтворення економіки України

Основними іноземними фінансовими джерелами відтворення економіки можна виділити наступні: це міжнародні фінансові інституції, міжнародне партнерство та росія – як джерело репарацій.

Першим і найважливішим партнером є ЄС: Україна має безперешкодний доступ до європейського ринку за умовами Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. ЄС надає фінансову підтримку Україні шляхом надання кредитів, грантів та інших фінансових інструментів, спрямованих на реформи, розвиток малих і середніх підприємств, модернізації інфраструктури та енергоефективності, підтримку суспільства та інших секторів економіки.

Другими можна виділити міжнародні фінансові організації: Україна може отримати фінансову підтримку від міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Ці організації можуть надати фінансову допомогу, кредити та технічну підтримку для реформ, економічного відновлення та розвитку в Україні.

Важливим складовим іноземного фінансування Українського бізнесу будуть також інвестиції від приватних компаній та іноземних інвесторів: Україна може привертати іноземні інвестиції для відтворення економіки. Це можуть бути прямі інвестиції від приватних компаній, інвестиційні фонди, партнерства та спільні підприємства. Привабливість для іноземних інвесторів може залежати від стабільності політичного та економічного середовища, правового захисту, доступу до ринків та інших факторів.

І звичайно гуманітарна допомога: допомога, яка не передбачатиме нічого взамін. Україна може отримувати гуманітарну допомогу від різних міжнародних організацій, держав та недержавних організацій. Ця допомога може включати матеріальну та фінансову підтримку для відновлення соціальної інфраструктури, надання гуманітарної допомоги постраждалим та розвитку соціальних програм.

росія в свою ж чергу повинна буде в найближчому майбутньому покрити усі збитки, які завдала своєю збройною агресією. Проте з великою імовірністю ще великий проміжок часу населення росії та її правління буде не сповна розуміти наслідки того, що вони накоїли. Саме тому перший час потрібно буде «викачувати» кошти з росії за допомогою правових важелів та міжнародних партнерів. Саме – конфіскація та замороження активів (як великих банків, так і просто окремих фізичних осіб) будуть створювати фінансовий тиск на росію та підтримувати Україну.

Проте знову ж таки не все так легко: росія зменшила обсяг резервів, які потенційно могли бути використані для виплати репарацій; також ми не є єдиними, кому росія повинна виплатити кошти і активи – це основне джерело. Проте наразі в ЦБ США та інших країнах лежать заморожені активи росії і було б добре їх «розморозити» і пустити в обіг на виплату репарацій. Проте примусове вилучення активів – це лише тимчасовий контрзахід проти рф. Вони не будуть здатні покрити всі витрати завдані цією агресією.

Наразі активно створюється механізм конфіскації російських активів – про це заявив Денис Шмигаль – прем'єр міністр України. Насамперед компенсаційний механізм буде побудований на договорі з міжнародними партнерами України. [34]

Компенсаційний механізм буде передбачати [34]: міжнародний реєстр завданих росією збитків; створення комісії, яка буде розглядати відповідні заяви на відшкодування коштів; також буде створений фонд, який буде забезпечувати ті самі

відшкодування; і буде створений відповідний механізм виконання компенсації від подачі заявки до безпосередньої виплати.

Ми поступово йдемо до цього процесу вже під час війни, проте з повною впевненістю можемо сказати, що налагодження компенсаційного механізму буде тільки розвиватись особливо після перемоги. Саме тому президент України - Володимир Зеленський підписав закон про примусове вилучення об'єктів власності росії та її громадян. США ж підтримали цю ініціативу і самі вже схвалили законопроект, який є базою для конфіскації заморожених активів росії.

ООН також підтримує нас і вже проголосувала про правовий захист та виплату росією репарацій Україні. Станом на 18 листопада 2022 року, ЄС вже заморозили майже 70 млрд. євро активів російської федерації. Натомість частина буде направлена Україні на відтворення економіки та створення стабільності всередині країни. Існує імовірність, що Брюссель розгляне можливість запровадити примусовий звіт банків про заморожені та конфісковані російські активи. [34]

В цілому, як ми бачимо, в теперішні часи всесвітньої глобалізації бути потужною дипломатично країною дуже важливо – інші країни більш схильні довіряти та допомагати Україні, яка відповідає за свої слова та показує свою міць та силу на полі бою. Навіть після перемоги ми не повинні давати нашим іноземним партнерам розслабитись і забути все, що накоїла росія.

Основною політикою нашої держави також повинна бути величезна дипломатична робота на глобальному рівні, адже перемога у війні повинна бути стимулом для української перебудови, створення кардинально нового ладу управління бізнесом. Це повинен бути поштовх вперед у цивілізований світ, в якому нам доступні великі ринки збуту, нові партнерські зв'язки, ринок вільної торгівлі і тд.

На жаль, ми точно не можемо спрогнозувати розвиток подій в найближчій рік або більше, але Bloomberg прогнозують 3 сценарії розвитку подій, їх ми можемо побачити в Таблиці 2.4.1. Основним чинником в глобальній стабільності наразі є енергоносії: такі як нафта, газ. росія є одним з найбільших постачальників цих видів продукції у світі, а саме тому накладання санкцій буде відштовхуватись від сценаріїв, які будуть розвиватися. Вони пропонують 3 сценарії: 1) санкції не торкаються російського газу та нафти (проте це буде основним джерелом коштів РФ, притік коштів буде занадто великим, щоб росія відчувала на собі ці санкції); 2) санкції частково торкаються газу та нафти росії, але в цілому вплив буде помірним; 3) максимальні санкції – або ж повна ізоляція росії як економічного суб'єкта (проте скоріше за все іноземні партнери не будуть застосовувати санкції цього рівня щоб мінімально самим відчувати кризу на цьому ринку). Саме тому реалістичними є сценарії 1 та 2. При тому, ми розуміємо, що аніж сильніші санкції, тим швидше росія та її населення опиняться в сучасних реаліях та нарешті оцінять реальну обстановку на їхньому ринку.

Таблиця 2.4.1

Сценарії розвитку економіки під час війни в Україні

Сценарії	Стабільність на ринках нафти та газу	Порушення енергопостачання, зростання цін на нафту та газ, ризик на ринках	Постачання європейського газу та нафти припинено, глобальний шок
Санкції	Широкі. Санкції проти великих банків, обмеження валютних операцій і доступу до технологічних компонентів	Універсальні. російські корпорації та банки відрізані від глобальних ринків із вилученням нафти та газу	Максимальні санкції. У відповідь росія перекриє потік газу до Європи
Вплив на росію	Падіння рубля, інфляція, скорочення економіки (жорсткий)	Слабкий рубль, перебої у торгівлі викликають глибоку рецесію (жорсткий)	Поглиблення кризи, оскільки бюджет та енергетичний сектор росії зазнають додаткового удару (жорсткий)

Вплив на Європу	Вищі ціни на енергоносії та помірне зростання. Підвищення курсу ЄЦБ наприкінці 2022 року (помірний)	Сплеск цін на енергоносії, помірний економічний спад. Підвищення курсу ЄЦБ перенесено на 2023 рік (помірний)	Дефіцит енергії, економічна невизначеність, рецесія (жорсткий)
Вплив на США	Вищі ціни на енергоносії та жорсткі фінансові умови (м'який)	Вищі ціни на енергоносії та глобальні ризики (помірний)	Найгірший випадок: сплеск цін на енергоносії, інфляція, ФРС змушена посилити свій вплив (жорсткий)

Джерело: [1]

Наразі ми маємо як політичну так і фінансову підтримку наших країн-партнерів. Якщо говорити в загальному, ми маємо запровадити таку політику, яка кардинально змінить політичні та економічні відносини з росією усього світу. Незалежно від впливу цієї політики на всесвітню економічну систему, разом з міжнародними партнерами ми повинні створити підґрунтя для зменшення частки росії в міжнародній торгівлі та повній економічній ізоляції до свідомої політики з боку керівництва майбутньої росії щодо відшкодування завданих збитків і відходу від комуністичного впливу радянського союзу.

РОЗДІЛІ ІІІ (РЕКОМЕНДАЦІЙНИЙ)

Якщо виділити основні рекомендації щодо політики відтворення економіки України, то можна виділити такі:

1. Розбудова інституційної та правової бази: Забезпечення стабільності політичної ситуації та ефективного функціонування демократичних інститутів є першочерговим завданням. Необхідно розвивати та зміцнювати правову систему, зосереджуючись на захисті прав власності, створенні сприятливих умов для бізнесу та інвестицій. Крім того, має бути приділена особлива увага боротьбі з корупцією та забезпеченню прозорості.

2. **Пріоритетні галузі розвитку:** Розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної та інформаційно-комунікаційної, є важливим для створення конкурентоспроможного середовища для бізнесу та залучення інвестицій. Потрібно підтримувати та стимулювати інноваційний розвиток шляхом інвестування в науково-дослідні інститути, створення технопарків та інкубаторів. Розвиток військово-промислового комплексу та інших перспективних галузей, що сприятимуть забезпеченню національної безпеки та створенню внутрішнього попиту, також має важливе значення.
3. **Залучення інвестицій та розширення міжнародного співробітництва:** Привертання прямих іноземних інвестицій є ключовим для відновлення економіки. Для цього необхідно створити сприятливі умови для бізнесу та інвесторів, спрощуючи адміністративні процедури та знижуючи податкове навантаження. Також важливо активно розширювати торговельні зв'язки з іншими країнами, входити до міжнародних економічних організацій та укладати вигідні торговельні угоди.
4. **Розвиток людського капіталу та соціальне забезпечення:** Розвиток освіти та науки є важливим фактором для економічного зростання. Необхідно зміцнювати систему освіти, підвищувати якість професійної підготовки та перепідготовки кадрів. Також потрібно забезпечити соціальний захист населення та розвиток системи медичного обслуговування.
5. **Підтримка малих та середніх підприємств:** Малі та середні підприємства є основним джерелом розвитку економіки та забезпечення зайнятості. Для їх успішного функціонування необхідно створити сприятливе бізнес-середовище шляхом спрощення адміністративних процедур та зниження податкового тягаря. Також важливо надавати фінансову та консультативну підтримку малим та середнім підприємствам.

6. Залучення громадськості та партнерство з громадським сектором: Розвиток партнерства між урядом, бізнесом та громадськими організаціями є важливим для спільного вирішення проблем економіки та суспільства. Важливо активно комунікувати з громадськістю та залучати громадян до процесу відтворення економіки, щоб забезпечити широку підтримку та розуміння політики відтворення.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на дуже актуальну в наш час тему, від якої фактично залежить подальше існування України як суверенної країни та окремої нації, були виділені наступні висновки:

Відновлення економіки після війни є складним та багатограним процесом, який потребує системного підходу та ефективної політики. Успішне відтворення економіки залежить від врахування історичного досвіду та передових практик інших країн. Навіть теорія циклів Кондратьєва показує, що в середньому період відновлення становить до 50 років.

Інноваційна революція, зокрема розвиток військово-промислового комплексу та інших актуальних наразі сфер, може стати важливим рушієм для відновлення економіки після війни. Залучення нових технологій, створення інноваційних підприємств та сприяння науково-дослідній діяльності можуть сприяти стабільному економічному зростанню. Це саме те, що потрібно нашій економіці після настільки серйозних потрясінь.

Репарації та санкції можуть мати додатковий вплив на відновлення економіки після війни. Досвід країн, які досі виплачують репарації або перебувають під санкціями, може допомогти знаходити ефективні рішення для стимулювання економічного розвитку та правових механізмів «викачування» коштів з росії.

Врахування соціально-економічних аспектів, таких як гідна заробітна плата, високий рівень життя населення та стабільність – це є невід’ємною складовою відтворення економіки України, проте вона буде досягнута не одразу після закінчення війни.

В цілому наша економіка пережила дуже сильні потрясіння: одразу після коронакризи постраждати від повномасштабного вторгнення росії – це дуже складно. Проте за розумного керівництва уряду держави та впровадження

правильної політики – відтворення економіки України після війни не змусить себе довго чекати. Це звичайний циклічний процес, який має в своїй суті стабілізаційну складову: економіка не може постійно зростати і знаходитись на своєму піку, завжди економічні зростання змінюють економічні потрясіння і основне питання в тому, як швидко ми здатні подолати ці потрясіння щоб максимально довго знаходитися «на піку» економічного циклу.

Політика відтворення економіки України в цілому є явищем специфічним і все залежить від ланок правління країною та їхнього бачення цих процесів, проте основні вектори цієї політики були надані в цій роботі також.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bloomberg. How War in Ukraine Threatens the World’s Economic Recovery. URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2022-02-25/war-in-ukraine-how-the-ukraine-russia-conflict-could-impact-the-global-economy>.
2. Harrison M. The economics of World War II. Cambridge university press, 1998. 149 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ZgFu2p5uogwC&oi=fnd&pg=PA1&dq>.
3. Johnson C. MITI and the Japanese Miracle. The growth of industrial policy, 1925-1975. Stanford : Stanford University Press, 1982.
4. Kimbrough E. O., Laughren K., Sheremeta R. War and conflict in economics: Theories, applications, and recent trends. Journal of Economic Behavior & Organization. 2020. Vol. 178. P. 998–1013. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2017.07.026>.
5. russia can be made to pay for Ukraine damage now. Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-03-16/russia-can-be-made-to-pay-for-ukraine-damage-now>.
6. UA War infographics. URL: <https://www.uawarinfographic.toplead.com.ua/>.
7. Ukraine’s national recovery plan. National Recovery Council. 2022. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine's%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf.
8. Активи і гроші росії у світі розшукують і арештовують. А що отримає Україна від того?. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/20/685985/>.

9. Валовий внутрішній продукт (2002-2022). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
10. Галушка З. І. Економічні та соціальні цикли: особливості динаміки і взаємозв'язку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. С. 4–7. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-1-2017/3.pdf>.
11. Геєць В. М. До питання застосування підходів “Плану Маршалла” для України. Економіка України. 2015. Т. 641, № 4. С. 6–11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/EkUk_2015_4_3.pdf
12. Гулійчук Д. Жданов пояснив, як змусити росію виплатити репарації. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ato/zhdanov-poyasniv-yak-zmusiti-rosiyu-viplatiti-reparaciyi-2235889.html>.
13. Дрозд В. М., Городецька М. О. План Маршалла як приклад для української економіки. Вісник студентського наукового товариства. 2013. № 9. С. 70–72. URL: http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/574/1/411_Visnik_styudentskogo_tovaristva.PDF#page=70.
14. Задирака О. Резолюція ООН: чи отримає Україна репарації від росії?. RFI. URL: <https://www.rfi.fr/uk/україна/20221117-резолюція-оон-чи-отримає-україна-репарації-від-росії>.
15. Київська школа економіки. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf.

16. Коли росія сплачуватиме репарації Україні – Новини Здорової Людини. Новини Здорової Людини. URL: <https://nzi.theukrainians.org/koly-rosiya-splachuvatyme-reparacziyi-ukrayini.html>.
17. Комарова О., Петрук Н. Найбагатші та найбідніші регіони України: рейтинг за розмірами доходів. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/reityng-regiony-ukhainy-naybagatshy-naybidnishy/30805606.html>.
18. Кондратьєв М. Д. Великі цикли кон'юнктури та теорія передбачення. Економіка, 2002. 767 с. URL: http://www.booksshare.net/books/economics/kondratievnd/2002/files/kondrat2002tsikli_kon.pdf.
19. Країни G7 обіцяють блокувати активи рф до виплати репарацій. Бизнес-портал | Уаром.info. URL: <https://uaprom.info/news/188437-krayini-g7-obicyayut-blokuvati-aktivi-rf-viplati-reparacij.html>.
20. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>.
21. Полчанов А. Ю. Вплив першої світової війни на економічний розвиток провідних країн світу. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2017. Т. 17, № 1. С. 124–135. URL: <http://eztur.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6555/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
22. Резолюція ООН про репарації: як працюватиме механізм стягнення грошей з рф. Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/rezolyuciya-oon-pro-reparaciyi-yak-pracyuvatime-mehanizm-styagnennya-groshey-z-rf/>.
23. Римар З. І., Корнієнко В. О. «План Маршалла»: роль і значення для Європи. 2020. URL:

<http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29849/Римар.pdf?sequence=1&am p;isAllowed=y>.

24. росія залишиться поза міжнародною системою до тих пір, поки не погодиться виплатити репарації - Юридична Газета. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/rosiya-zalishitsya-poza-mizhnarodnoyu-sistemoyu-dotih-pir-poki-ne-pogoditsya-viplatiti-reparaciyi.html>.

25. росія має виплатити Україні репарації: в Atlantic Council презентували правовий механізм. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3630544-rosia-mae-viplatiti-ukraini-reparacii-v-atlantic-council-prezentovali-pravovij-mehanizm.html>.

26. росія розлючена через резолюцію ООН про репарації Україні - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63637005>.

27. Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. № 38. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1261/1215>.

28. Свириденко Ю. Україна має повне моральне право на репарації від рф. Урядовий портал - КМУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-maye-povne-moralne-pravo-na-reparaciyi-vid-rf-yuliya-sviridenko-na-kmef>.

29. Сопілко О., Овчаренко О. І. План Маршалла і його значення для країн Західної Європи. XXIII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. 2021. С. 100–102. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/5128/>.

30. Стахів Є., Демиденко А. Хто оплатить рахунки за знищення Росією України?. VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/hto-oplatyt-rahunky-za-znyshhennya-rosiyeyu-ukrayiny>.

31. Стояненко І. В., Урсатій А. Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. XVIII international scientific and practical conference "Advancing in research, practice and education". 2022. С. 171–177. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=vtZwEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA171&dq#v=onepage&q&f=false>.

32. Туган-Барновський М. Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини та найближчі впливи на народне життя : дисертація. СПб, 1894. 572 с. URL: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_003636667?page=5&rotate=0&theme=white.

33. У Atlantic Council презентували правовий механізм виплати РФ репарацій Україні: що він передбачає. Прямий. URL: <https://prm.ua/u-atlantic-council-prezentuvaly-pravovyy-mekhanizm-vyplaty-rf-reparatsiy-ukraini-shcho-vin-peredbachaie/>.

34. Україна працює над механізмом конфіскації активів рф – Шмигаль. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/404270-ukraina-pracue-nad-mehanizmom-konfiskacii-aktiviv-rf-smigal/>.

35. Хутор Т. Компенсації та репарації: хто платитиме за агресію росії, і скільки з цих виплат отримаєте ви. ІЗІ – Інститут законодавчих ідей. URL: <https://izi.institute/%EF%BF%BCkompensacziyi-ta-reparacziyi-hto-platytyme-za-agresiyu-rosiyi-i-shho-z-czyh-vyplat-otrymayete-vy-stattya-tetyany-hutor%EF%BF%BC/>.

36. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179>.

37. Шаров О. М. Вихід з кризи: уроки “Плану Маршалла” та перспективи для України. Економіка України. 2014. Т. 637, № 12. С. 20–28. URL:

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/EkUk_2014_12_3.pdf.

38. Як змусити росію платити репарації та спрямувати заморожені активи РФ на відновлення України – думки економістів - Freedom. Freedom. URL:

<https://uatv.ua/uk/yak-zmusyty-rosiyu-platyty-reparatsiyi-ta-spryamuvaty-zamorozheni-aktyvy-rf-na-vidnovlennya-ukrayiny-dumky-ekonomistiv/>.

39. Які підприємства найбільше постраждали від російських окупантів. Список активів. Економічна правда. URL:

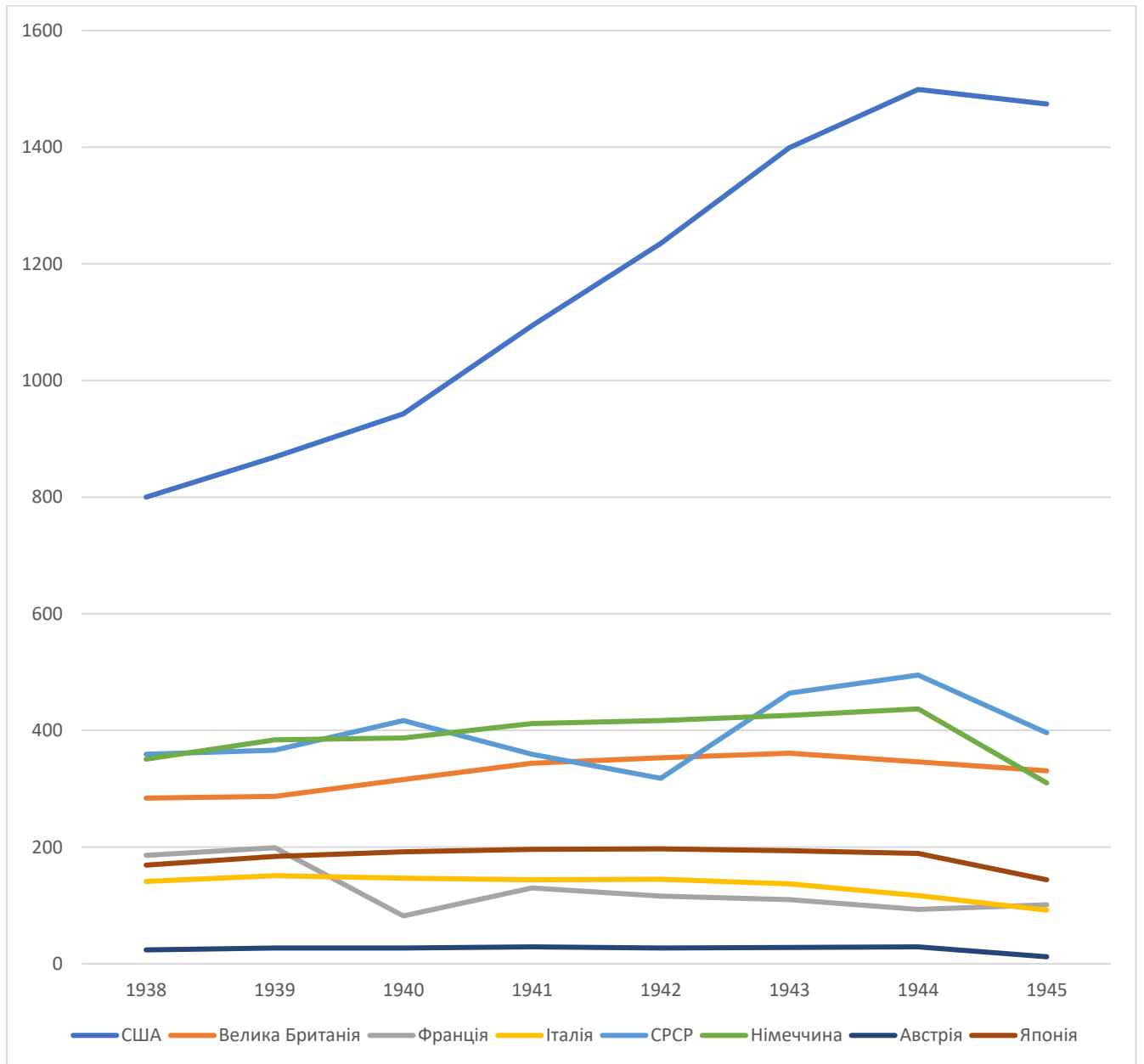
<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/12/685601/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Графік 1.1.1

Реальний ВВП великих держав, 1938-1945 рр.

Джерело: [2, р. 11]

Таблиця 1.1.2

Військове виробництво великих держав з 1939 р. по серпень 1945 р. (одиниць)

		1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	Разом
США	№ місяців	-	-	1	12	12	12	8	45
	Тис. шт.								
	Гвинтівки, карабіни	-	-	38	1,542	5,683	3,489	1,578	12,330
	Пістолети-кулемети	-	-	42	651	686	348	207	1,933
	Кулемети	-	-	20	662	830	799	303	2,614
	Гармати	-	-	3	188	221	103	34	549
	Міномети	-	-	0.4	11.0	25.8	24.8	40.1	102.1
	Танки і САУ	-	-	0.9	27.0	38.5	20.5	12.6	99.5
	Бойовий літак	-	-	1.4	24.9	54.1	74.1	37.5	192.0
	Шт.								
	Головні військово-морські судна	-	-	544	1,854	2,654	2,247	1,513	8,812
Велика Британія	№ місяців	4	12	12	12	12	12	8	72
	Тис. шт.								
	Гвинтівки, карабіни	18	81	79	595	910	547	227	2,457
	Пістолети-кулемети	-	-	6	1,438	1,572	672	231	3,920
	Кулемети	19	102	19	284	201	125	15	939
	Гармати	1	10	33	106	118	93	28	390
	Міномети	1.3	7.6	21.7	29.2	17.1	19.0	5.0	100.9
	Танки і САУ	0.3	1.4	4.8	8.6	7.5	4.6	2.1	29.3
	Бойовий літак	1.3	8.6	13.2	17.7	21.2	22.7	9.9	94.6
	Шт.								
	Головні військово-морські судна	57	148	236	239	224	188	64	1,156
СРСР	№ місяців	-	-	6	12	12	12	8	50
	Тис. шт.								

	Бойовий літак	1.7	3.3	3.5	2.8	2.0	-	-	13.3	
	Шт.									
	Головні військово-морські судна	40	12	41	86	148	-	-	327	
Японія	№ місяців	4	12	12	12	12	12	8	72	
	Тис. шт.									
	Гвинтівки, карабіни	83	449	729	440	634	885	349	3,570	
	Пістолети-кулемети	-	-	-	-	-	3	5	8	
	Кулемети	6	21	43	71	114	156	40	450	
	Гармати	1	3	7	13	28	84	23	160	
	Міномети	0.5	1.6	1.1	1.5	1.7	1.1	0.3	7.8	
	Танки і САУ	0.2	1.0	1.0	1.2	0.8	0.4	0.2	4.8	
	Бойовий літак	0.7	2.2	3.2	6.3	13.4	21.0	8.3	55.1	
	Шт.									
		Головні військово-морські судна	21	30	49	68	122	248	51.0	589

Джерело: [2, р. 15]

Циклічні лінії взаємозалежності економічних і соціальних циклів

Цикл	Економічний (довгі хвилі М. Кондательєва)		Соціальні цикли (характеристики прояву на висхідній та низхідній хвилях кондратьєвського циклу)
I	Висхідна хвиля, роки	з 1785–1790 до 1810–1817	Наполеонівські війни, війни Росії з Туреччиною, війна за незалежність США; Вітчизняна війна 1812 р., рух декабристів у Росії
	Низхідна хвиля, роки	з 1810–1817 до 1844–1851	Французька революція 1830 р., рух чартистів в Англії, культурний феномен національних геніїв у Росії, Україні (О. Пушкін, Т. Шевченко, М. Гоголь)
II	Висхідна хвиля, роки	з 1844–1851 до 1870–1875	Революції 1848–1849 рр. у Франції, Угорщині, Німеччині; Кримська війна 1856 р.
	Низхідна хвиля, роки	з 1870–1875 до 1890–1896	«Золоте століття» російської літератури, спорудження будівель українського модерну в Києві; введення в 1897 р. твердої валюти, вихід країн на світові ринки
III	Висхідна хвиля, роки	з 1890–1896 до 1914–1920	Російсько-японська війна, Перша світова війна, три російські революції
	Низхідна хвиля, роки	з 1914–1920 до 1929–1935	«Срібне століття» російської літератури, «українське відродження культури»; неп; боротьба за владу; корумпованість влади; послаблення міжнародної напруженості
IV	Висхідна хвиля, роки	з 1929–1935 до 1941–1945	Сталінські репресії з піком страт у 1937–1938 рр., Друга світова війна
	Низхідна хвиля, роки	з 1941–1945 до 1973–1975	У багатьох європейських державах протягом 1916–1927 рр. було встановлено страхування з безробіття, у 1914–1935 рр. – у Північній і Південній Америці, Австрії, Новій Зеландії. У 1935 р. у США Ф. Рузвельтом прийнято закон про соціальне страхування; інтеграція Європи; часи хрущовської відлиги
V	Висхідна хвиля, роки	з 1973–1975 до середини 90-х	Холодна війна, розпад СРСР
	Низхідна хвиля, роки	із середини 90-х до 2008–2010	Ринкова трансформація економіки пострадянських країн, Революція троянд у Грузії, Помаранчева революція в Україні; корумпованість влади, послаблення міжнародної напруженості; сплеск демократії; гострий попит на тоталітарних лідерів
VI	Висхідна хвиля, роки	з 2008–2010 до 2050-х	Тероризм, анексія Криму, територіальні конфлікти
	Низхідна хвиля, роки	з 2050-х до...	Революції проти посткомунізму

Джерело: [10, с. 6]

Номінальний ВВП України з 2002 по 2022 рр.

Рік	Млн. грн.	Різниця, млн грн	Різниця, %
2002	225810		
2003	267344	41534	18.40%
2004	345113	77769	29.10%
2005	441452	96339	27.90%
2006	544153	102701	23.30%
2007	720731	176578	32.50%
2008	948056	227325	31.50%
2009	913345	-34711	-3.70%
2010	1082569	169224	18.50%
2011	1316600	234031	21.60%
2012	1408889	92289	7.00%
2013	1454931	46042	3.30%
2014	1566728	111797	7.70%
2015	1979458	412730	26.30%
2016	2383182	403724	20.40%
2017	2982920	599738	25.20%
2018	3558706	575786	19.30%
2019	3974564	415858	11.70%
2020	4194102	219538	5.50%
2021	5459574	1265472	30.20%
2022	5191028	-268546	-4.90%

Джерело: [9]

**Номінальний ВВП України з 2002 по 2022 рр. з розрахунку на одну особу
населення**

Рік	Грн	Різниця, грн	Різниця, %
2002	4681,9		
2003	5592,9	911	19.50%
2004	7273,5	1680.6	30.00%
2005	9374,3	2100.9	28.90%
2006	11634,3	2260	24.10%
2007	15499,1	3864.8	33.20%
2008	20502,8	5003.6	32.30%
2009	19836,3	-666.4	-3.30%
2010	23603,6	3767.3	19.00%
2011	28813,9	5210.2	22.10%
2012	30912,5	2098.6	7.30%
2013	31988,7	1076.2	3.50%
2014	35834,0	3845.3	12.00%
2015	46210,2	10376.1	29.00%
2016	55853,5	9643.3	20.90%
2017	70224,3	14370.8	25.70%
2018	84192,0	13967.7	19.90%
2019	94589,8	10397.8	12.40%
2020	100432,5	5842.6	6.20%
2021	131907,2	31474.8	31.30%
2022	126152,3	-5754.9	-4.40%

Джерело: [9]